

1. Tradiția intoleranței religioase

Societatea occidentală a moștenit de la creștinismul timpuriu o puternică și conștientă tradiție a intoleranței religioase. Credința creștină era una exclusivistă. Ea s-a proclamat drept singura credință adevărată și se considera aptă pentru a deveni credința universală a întregii omeniri. Era o credință voluntaristă și încă de la început s-a dedicat unui prozelitism neabătut în vederea convertirii și încorporării întregii umanități. Această constelație unică de atribute deosebea creștinismul timpuriu de celelalte mișcări religioase contemporane lui; îl diferenția de iudaismul care avea o bază etnică, ca și de cultul misterelor și al împăraților care erau tolerante sau măcar indiferente față de celelalte religii. Creștinismul medieval și-a păstrat prozelitismul agresiv îndreptat împotriva religiilor păgâne și primitive ai căror adepți trebuiau convertiți, și în plus, a dezvoltat o politică încă și mai dură de reprimare a tuturor manifestărilor eretice sau neobișnuite din propriu-i sîn. Erezia putea fi pedepsită cu moartea — o politică justificată teologic de Toma d'Aquino (1225-1274) și pusă neînduplecat în aplicare de către Inchiziție (instituită în 1232 și în cele din urmă desființată în Spania abia în 1820). Reforma a adus cu sine o oarecare diminuare treptată a formelor crase de intoleranță religioasă, însă ostilitatea față de expresiile „deviante” ale creștinismului a persistat chiar și în cele mai liberale și avansate țări protestante.

2. Experiența „noilor” mișcări

După Reformă, când formele divergente de creștinism au cîștigat un corp de adepți stabili și s-au constituit ca noi mișcări religioase, ele s-au lovit de o intoleranță dusă aproape la extrem. Adepții lui Hutter, inițial proveniți din Tirol, au fost în repetate rînduri trecuți prin sabie și siliți să se refugieze succesiv dintr-un loc în altul al Europei Centrale. La sfîrșitul secolului al XVII-lea, în Anglia, quakerii au fost supuși unei hărțuiri constante și mulți dintre ei au fost azvîrliți în închisoare din pricina credinței lor. Primii metodiști din secolul al XVIII-lea au fost adeseori molestați de mulțime, iar unele dintre bisericile lor au fost arse. Magistratii și funcționarii juridici locali nu rareori luau parte la aceste persecuții, instigînd mulțimea și privindu-i pe acești credincioși pașnici mai degrabă ca pe niște infractori decît ca pe niște victime. În Anglia sfîrșitului de secol XIX, primii adepți ai Armatei Salvării au fost tratați cu aceeași ostilitate; într-un singur an mai bine de 600 de „soldați” ai săi au fost atacați de „huligani” despre care salvaționiștii aveau convingerea că fuseseră încurajați de influența industriei a berii. Pe de altă parte, în decursul cîtorva ani, un număr echivalent de personal al Armatei Salvării a fost întemnițat în baza unor acuzații îndoielnice, ba poate chiar inventate, precum blocarea drumurilor. În ultimul deceniu al secolului trecut, în Elveția, ei au fost puși sub acuzația de fraudă și extorcare financiară, acuzații similare celor aduse misionarilor mormoni în țările neoscandinave la începutul secolului trecut. La începutul secolului nostru opoziția față de noile religii a îmbrăcat forme diverse: secta Științei Creștine a fost furibund denunțată atît în legătură cu pretențiile sale de vindecare spirituală, cît și în legătură cu renegarea de către ea a realității materiei, însă condamnarea a fost în mare parte una literară, cuprinzînd deopotrivă satira lui Mark Twain, atacul încrîncenat al distinsului istoric H.A.L. Fisher, și, în general, o adevărată bibliotecă de comentarii ostile ale fețelor bisericești, ale practicantilor medicinei, precum și un întreg gen de pamflete, benzi desenate și romane satirice mai puțin înverșunate. În schimb, opoziția față de Martorii lui Iehova, încă percepuți ca o mișcare nouă în prima jumătate a secolului nostru, a fost adeseori exprimată într-un mod

mai pronunțat fizic. În Statele Unite ei au fost supuși violenței mulțimii în cel de-al doilea război mondial, iar unii dintre ei au fost unși cu smoolă și tăvăliți în pene. Pentru refuzul de a saluta drapelul și de a intona imnul național, ei au fost persecutați nu numai în Statele Unite, ci și în diverse alte țări precum Malawi, iar împotrivirea lor fățișă față de serviciul militar le-a atras persecuția legală în Franța, Spania, Grecia chiar și în deceniile din urmă. În Québec, membrii acestei secte, care în general trăiesc în respectul legii, au fost neabătut urmăriți în anii '40 și '50 de către organele judecătorești în baza unui spectru foarte larg de presupuse încălcări ale legii. Exemplele ar putea fi înmulțite — ținta lor este să ilustreze incidența continuă a intoleranței religioase și opoziția sistematică față de noile organizații religioase care apar și față de noile concepții asupra practicii religioase.

Ceea ce au în comun exemplele prezentate este că toate aceste secte victimizate au fost la timpul lor mișcări religioase aflate în minoritate și relativ noi. Deoarece au găsit de cuviință să se abată de la o prescripție sau alta a religiei consacrate sau au ales să cultive concepții proprii asupra divinității, mântuirii și oficierei serviciului divin, sau din cauză că au sfidat normele societății seculare contemporane, ele au devenit obiect al neîncrederii și au fost percepute ca factori de dezbinare socială.

3. Noile mișcări religioase contemporane

Mișcările religioase cândva noi tind să câștige odată cu trecerea timpului o oarecare acceptare din partea societății. Sectele și mișcările religioase care erau noi cu un secol și ceva în urmă — adventiștii de ziua a șaptea, mormonii, martorii lui Iehova și altele, au devenit familiare și mai mult sau mai puțin tolerate. Deși încă adeseori victime ale oprobiului societății, li s-a îngăduit din ce în ce mai mult să funcționeze potrivit propriilor concepții. Însă discriminarea și opoziția persistă îndreptându-se ca și înainte împotriva noilor organizații religioase care își fac apariția. Numărul noilor organizații religioase din societatea occidentală a crescut dramatic în ultimile cinci decenii. Unele dintre acestea sînt derivate din variante ale religiilor orientale majore; altele au apărut în urma reevaluării eclecticice a unor elemente din diverse tradiții religioase. Altele s-au inspirat din religiile populare autohtone sau se pretind a fi reformulări moderne ale păgînismului antic. Cîte unele par a fi replici spirituale la progresul științelor naturii, tehnologiei comunicării și diferitelor forme de terapie mentală. Multe dintre ele urmăresc să activeze și să elibereze potențialul uman, să cultive o dimensiune spirituală în cadrul experienței seculare crescînde a omului în societatea modernă. Specialiștii în domeniu insistă în unanimitate asupra diversității acestor noi mișcări, majoritatea cărora nu au nimic altceva în comun decît faptul de a fi contemporane în apariție. Se conturează totuși o tendință, evidentă în mass-media și în referirile pe care le fac persoanele publice în legătură cu acest subiect, de a pune semnul egalității între toate aceste mișcări religioase, ca și cum ele s-ar conforma unui stereotip specific. Ar trebui să fie de domeniul evidenței că această înclinație este potrivnică în sine unei tratări juste a noilor religii. Când o mișcare este acuzată public — pe drept sau nu — de acțiuni sau atitudini contrare binelui public, acuzația tinde să fie cu ușurință transferată asupra tuturor acelor mișcări în legătură cu a căror atitudine și activități publicul larg este slab informat. Întrucît respectivele mișcări sînt puțin cunoscute, distorsiunile, zvonurile, legendele și calomniile se amplifică cu ușurință unele pe altele în jurul reputației lor. Din cauza modului în care operează chiar mass-media, o acuzație odată formulată tinde să fie reluată, jurnaliștii care se bazează adeseori pe relatările anterioare din mass-media, indiferent că sînt sau nu verificate, reiau aceeași linie de prezentare producînd ceea ce sociologii numesc un „rezumat negativ al evenimentelor”.

În absența unor dovezi directe, ar fi nejustificat și frivol să insinuăm că autoritățile vreunei țări ar fi implicate în momentul de față într-o conspirație îndreptată împotriva noilor mișcări religioase în general, sau a uneia în mod special. În același timp, este dincolo de orice

îndoială că există un curent de opinie generalizat care îi încurajează pe politicieni, pe funcționarii publici, pe cei din aparatul judecătoresc, pe scurt pe funcționarii de stat precum și largi porțiuni ale publicului să adopte o atitudine negativă și uneori ostilă față de noile religii. În plus, din cauză că multe dintre aceste mișcări activează pe plan internațional, cazurile de astfel de ostilitate precum și cele de relatări alarmiste în mass-media despre confruntările dintre noile mișcări și autoritățile statului sînt transmise cu repeziciune din țară în țară. Asemănarea dintre recente raiduri neautorizate efectuate în zorii zilei de către poliție în sedii ale Comunităților familiei (cunoscută inițial sub numele de Copiii lui Dumnezeu) din Australia, Argentina, Franța și Spania, precum și folosirea unor termeni asemănători pentru justificarea răpirii de către poliție a copiilor credincioșilor sugerează un anumit grad de complicitate internațională a poliției. Hărțuirea la care este supusă în diferite țări Biserica Scientistă, care în Anglia a inclus retragerea obișnuitelor facilități de acordare a vizei pentru călătoriile internaționale, refuzul înregistrării clădirilor ca lăcașuri de cult și, cel mai recent, nereușita unui juriu de a condamna un răpitor înarmat autodenunțat pentru atacarea unei foste prietene care se alăturase mișcării — toate acestea sugerează un climat generalizat de intoleranță punitivă.

4. Acuzații contradictorii

Pe lângă ostilitatea întreținută de simplul fapt că o anumită religie este „nouă” (în societățile în care ideea generală predominantă este că religia este neapărat „veche”), varietatea noilor religii contemporane este de asemenea natură încît fiecare din ele poate fi atacată pentru un aspect specific ei. Aceste acuzații pot fi divergente pînă la limita purei contradicții. Astfel, în timp ce unele religii ce își încurajează membrii să se implice în fluxul activităților vieții de zi cu zi își atrag critici deoarece se afirmă că urmăresc „să se infiltreze” în afacerile și în instituțiile majore ale societății, alte grupări ce practică o linie de conduită comunitaristă sînt condamnate pentru stilul lor de viață comunitară închisă și pentru smulgerea cetățenilor din fluxul societății. Unele sînt înfierate din cauza orientării lor hedoniste și a atitudinii laxă față de sex și droguri; altele au parte de o condamnare la fel de ostilă pentru atragerea tinerilor către un mod de viață foarte ascetic. Într-o epocă în care un spectru foarte larg de factori sociali stimulează destrămarea familiei, adeseori întreaga responsabilitate pentru aceasta este aruncată pe umerii noilor religii. Astfel de concepții sînt veșnic îndreptate împotriva noilor mișcări, probabil nu cu mai multă îndreptățire decît în cazul acuzațiilor aduse împotriva mișcării monastice din secolele trecute.

5. Schimbările sociale și răspunsul religiilor

O caracteristică generală a religiilor consacrate o constituie insistența asupra propriei vechimi. Această pretenție este strîns legată de credința că există adevăruri nepieritoare, realități veșnice, și de voga, dar puternica idee că adevărata înțelepciune coboară dintr-un trecut primordial nedefinit. În același timp, există o conștiință larg răspîdită a faptului că în multe aspecte ale vieții sociale schimbările sînt inevitabile și irevocabile. În timp ce schimbările în ordinea economică și industrială sînt atît de rapide și de vizibile, în timp ce structura socială manifestă un continuu proces de readaptare, în timp ce instituțiile majore ale societății — politica, dreptul, educația, recreerea și chiar familia — sînt toate supuse unei adaptări inconștiente constante precum și programelor de reformă conștientă, ar fi un fapt ieșit din comun ca organizațiile și ideile religioase să nu sufere procese de schimbare și înnoire asemănătoare. Și chiar o fac în ciuda prețurii care se acordă vechimii și tradiției. Totuși, este atît de adînc înrădăcinată premisa că religia ar trebui să fie, în cuvintele liturghiei, „cum a fost la începuturi este-n ziua cea de astăzi, și așa va fi în vecii vecilor”, încît reprezentanții

celorlalte instituții sociale găesc că este greu să se împace cu ideea de religii noi sau de conduite inovatoare pe care acestea le promovează. Funcționarii din aparatul judecătoresc operează cu definiții depășite, consacrate de o jurisprudență venită dintr-un trecut îndepărtat, și astfel concepția juridică asupra a ceea ce ar putea fi religia este confuză și învechită. Când pentru vreun motiv oarecare noile religii sînt atacate în mass-media, politicienii, sensibili la neliniștea publicului, invocă în grabă idei deja consacrate și convenționale despre natura religiei. Jurnaliștii profită de aceste concepții tradiționale larg răspîndite cînd problemele religioase pot fi uneori ridicate la rangul de probleme de interes public mai larg. Chiar și instituțiile religioase, în pofida străduințelor lor de a-și aduce „la zi” propria funcționare, privesc în general cu suspiciune orice evoluții inovatoare ce au loc în perimetrul bisericilor. Într-o lume aflată într-o schimbare rapidă, în care toate instituțiile societății sînt în perpetuă fluctuație, numai religiei i se atribuie un rol, o funcție și o formă teoretic neschimbate și de continuitate. Totuși este evident că un număr considerabil de oameni caută și descoperă noi modele de practică religioasă și noi concepții de adevăr religios, angajîndu-se în căutări spirituale și participînd la tipuri noi de organizații religioase. Cu toate că mulți dintre factorii majori ai influenței și opinei publice sînt încă fideli mai vechiului stereotip al religiei, opoziția manifestată față de noile mișcări religioase în mare măsură din cauza noutății acestora echivalează cu împotrivirea față de însăși evoluția socială și religioasă.

Traducere de Doina Baci

*

Bryan Ronald WILSON este profesor emerit în sociologie al Universității din Oxford, Anglia. Timp de peste 40 de ani a cercetat mișcările religioase minoritare din Marea Britanie, Statele Unite, Ghana, Kenya, Belgia, Japonia ș.a. A publicat o serie de studii și volume în domeniul religiilor noi: **Sects and Society: the Sociology of Three Religious Groups in Britain**, 1961; **Patterns of Sectarianism**, 1967; **Religious Sects**, 1970 (publicat și în limbile franceză, germană, spaniolă, suedeză, japoneză); **Contemporary Transformations of Religion**, 1976 (publicat și în italiană și japoneză), **A Time to Chant: the Soka Gakkai Buddhists in Britain**, 1994, etc.

Bryan Ronald Wilson, The Hostility Towards New Religious Movements, publicat cu permisiunea autorului.